

СТРУКТУРА НА КОНЮНКТУРНОТО ВРЕМЕ

Красимир Криводолски, Станислава Ковачева
Лесотехнически университет

В статията е изказана хипотеза за структурата на икономическото време и неговото измерване чрез механизма на търсенето и предлагането. Авторът прави опит за анализ на елементите на конюнктурното време, връзките и взаимодействието им на базата на Химическата и Хранително-вкусовата промишленост за периода 1988 – 1993 г., равняващ се на къса вълна. Позовавайки се на статистически описани икономически показатели и социологически изследвания, представя взаимовръзката на структурните компоненти в условията на стабилитет, криза и депресия.

Ключови думи: Икономическо време, институционално време и индивидуално време - линейно времево съзнание "затворено бъдеще", случайно времево съзнание, "циклично времево съзнание и линейно времево съзнание" отворено бъдеще"

Key words: economics time, institution time, individual time, linear time consciousness called "closed future", accidental time

Днес от разстоянието на 110 годишното развитие на конюнктурната теория ние можем да кажем, че явлението конюнктура и изследването му по части е проникнало в икономическото познание по различни теоретични пътища.

Времето е съществена част на конюнктурната теория. Още през 19 век икономическата мисъл обръща внимание върху процеси от колеблив характер с времева продължителност 7-11 години. В началото на 20 век, Харвардското бюро отбелязва, че в Америка капиталистическия цикъл се разгръща за период 3.5-5 години. От друга страна професор Кондратиев доказва през 1925 г., че конюнктурата има дълъг цикъл с времетраене 46-60 г.

Всички учени работещи по проблемите на конюнктурата след проф. Кондратиев са възприели хипотезата за времевия период на дългите вълни. По този начин колебливите процеси са наречени: Къси вълни/3-5г./, Средни вълни /7-11г./ и Дълги вълни/46-60г./. Редица известни учени като: Кейнс, Касел, Момберт, Шумпетер и Митчел също разработват различни аспекти на конюнктурата и свързаното с нея време. Например:

- Кейнс- разглежда психологията и поведението на различните стопански субекти в условия на криза.

- Касел-твърди, че трудовите процеси са пряко свързани с производството, поради което трябва да очакваме, че колебливите движения на производството се съпровождат с аналогични колебания в областта на труда.

- Момберт- обследва Печалбите, Работната заплата, Заетостта и Безработицата във връзка с фазите Висока и Ниска конюнктура.

- Шумпетер-Анализира поведенческите стопански дейности на хората свързани с иновациите и паниката им във време на конюнктура.

- Митчел-акцентира върху поведението на ин-

дивида по време на икономическия цикъл. Първоначално той разглежда човека като сбор от икономически дейности свързани с търсенето на средства за живот. А по-късно насочва вниманието си към някои психологически и социални аспекти от човешката дейност и мотивациите на икономическо поведение по време на конюнктурния цикъл.

Този най-общ поглед върху развитието на конюнктурната теория хвърля светлина върху изследванията на учените по въпросите на конюнктурното време. Тази тема е много обширна и всичко което е анализирано до този момент все още ни се струва недостатъчно.

Ето защо хипотезата, която ще изкажем на кратко по-долу, е само един опит да се включим в общите усилия за опознаването на конюнктурното време.

И така при стопанство построено на пазарен принцип, механизма на търсенето и предлагането се явява в качеството си на централна система. Тя е обективната обща, съществена и необходимо повтаряща се връзка между обществото и индивида. Поради това движението на системата дава възможност да се опишат типовете времево съзнание на индивида, чиито времеви интервали се очертават от две фиксирани форми: Сегашната личност и бъдещата личност. Връзката между тях наричана обикновено в социологическата литература "личностна стратегия" или "лична жизнена стратегия" може да се предположи, че се индуцира от трансформацията на конюнктурния цикъл, защото той определя икономическите условия към които индивида се приспособява за да обслужи реализацията на жизнено важните си цели.

Търсенето и предлагането като вътрешно присъща система на икономическия цикъл изразява подема и спада на напрежението в личния живот и определя количествено успеха или неуспеха на ико-

номическите стратегии на индивида изразени в Работна заплата, Премия, Дивидент и Предприемачески доход.

Погледнато от тази страна може да се допусне, че конюнктурното време се характеризира с определена структура в която като елементи встъпват: човешкото съзнание със своето индивидуално време, институционалното време, като детерминанта на социално време и икономическото време на дългата вълна.

Връзката между тези елементи би могла да се разгледа в следния порядък: Индивидуалното време на сегашната личност представена с два компонента – константна и Адаптивна. С адаптивната част на своята личност индивида се приспособява към институционалното време на обществото. Институционалното време се явява централен вид време на структурата, защото съдържа в себе си части от индивидуалното време и части от времето на икономическия цикъл. Конюнктурното време също би могло да се представи с два компонента: Сегашно адаптивно и бъдеще неопределено време.

Разгледани по този начин връзките между трите елемента на структурата обуславят възможността елементите да си взаимодействат в посока индивидуално, институционално и конюнктурно време и обратно. Тази връзка не би могла да се обясни без разбирането за адаптивност и относителна самостоятелност на времевите елементи. Посредством времевото съзнание на индивида и неговата икономическа активност конюнктурното време влияе върху индивидуалното, но и индивидуалното време влияе върху конюнктурното/с изобретения в техниката, информатиката и други области на науката/, като трансформира бъдещето неопределено време в сегашно адаптивно.

В настоящата статия ще бъде разгледана връзката между конюнктурното, институционалното и индивидуалното време.

При определяне на аналитичния модел бе взето предвид обстоятелството, че би било добре модела да е съвместим с петгодишното планиране от периода на социалистическа България. Това обстоятелство рефлектира в определянето и на наблюдаемия период. Той бе определен като къса вълна на конюнктурата /3.5-5г./ т.е. от 1988 г. до 1993 г. През 1988 г. бе прекратено изпълнението на деветия петгодишен план на Н.Р.България/1986-1990г/, поради началото на демократичните промени/1989г./. Поради тази причина 1988 г. е приета като сравнителна база за следващите пет години до 1993 г. Съгласно теория на конюнктурата и във връзка с движението на избраните икономически показатели петгодишният времеви интервал бе разпределен условно на фазите стабилитет, криза и

депресия с двугодишна продължителност. Така бе структуриран периода на изследването.

При определяне обема на изследването се възприе подход базиран на три нива, обуславящи индивидуалното, институционалното и конюнктурното време.

На първо място това е състоянието на конюнктурното време разгледано чрез движението на 8 бр.макроикономически показатели, като: БВП, ОЛП, Индекс на динамиката на цените, Широк паричен агрегат, Индекс на данъчната система, Равнище на безработицата, Валутен курс, обем продажби на между банковия пазар.

На второ място е представено икономическото време, като състояние на предприятието и фирмата в зависимост от пазара, характеризирани с девет икономически показателя, като: Данък оборот, Данък печалба, Данък върху нарастване на Р.З., Вноски за Общински народни съвети, Фонд "ПБП", Фонд Мелиорации, Годишна средна Р.З., ДОО-индекс, ДОД-индекс.

На трето място е индивидуалното време/времевото съзнание/ и изграждането на лична жизнена стратегия на индивида, включително и икономически стратегии. Това ниво е операционализирано по следните 8 бр. Позиции: Степен на самостоятелност на фирмата, Промишлената ситуация от гл.т. на йерархичната позиция, оценка на Доход – печалба, отношение между партньори, Конфликти при новата ситуация, Степен на познание на законите, Стратегии на действие за самореализация.

При анализа се има предвид три типа йерархични позиции: Управител на фирма, предприятие/директор, менажер, председател, президент или собственик/; Функционален ръководител/Началник цех, началник отдел, началник внедрителска база, началник спомагателни звена/; Работник.

Данните са взети от статистическите годишници от 1990 до 1994г. на България и публикувани Емпирични социологически изследвания, цитирани в края на статията.

Стабилитет

Когато конюнктурата е в условията на Стабилитет, държавната администрация може да функционира нормално. В резултат на което основните икономически системи, чрез които тя регулира икономическите процеси са в рамките на допустимите норми.

Показатели

БВП за страната според таблица 1 се е покачил с 0.9 пункта/114.3-113.4/; ОЛП се е покачил с 1.67 пункта/5.58-3.91/; Индексът на динамиката на цените се е покачил с 8.7 пункта/113.2-104.5/; но може да се определи като относително бавен.

Таблица 1

Година	Брутен Вътрешен Продукт	Основен Ливърен процент	Индекс на Динамиката на цените	Широк Паричен агрегат – млн.лв.	Индекс на Данъчната Система	Разлика на Безработица в държ.	ВАЛУТЕН КУРС в \$	ОБЕМ ПРОДАЖБИ на междубанковния пазар в млн. \$
1988 г.	113.4	391	104.5	39 133	73	-	0.96 лв.	-
1989 г.	114.3	558	113.2	43 250	16.6	-	0.96 лв.	-

Вследствие на покачването на цените паричната маса обслужваща обръщението/ШПА/ се е покачила с 4 000/43 250-39 133/ млн.лв., но инфлационният процес също би могъл да се определи, като спокоен. Данъчната система, осигуряваща преразпределение на доходи в полза на Републиканския бюджет, се движи в поносими индексни граници 7.3-16.6, въпреки обезпокоителната тенденция на покачване; валутния курс на лева спрямо USD/\$/ е стабилен – 0.96 лв.

В заключение може да се каже, че паричната, Кредитната и Валутната система на социалистическа България за цитираните години функционират нормално в обслужване на икономическите процеси.

Тези стопански условия в обществото определят едно оптимално потребление във времето. Държавните предприятия работещи при пълна стопанска сметка както и фирмите регистрирани по Указ 56 мога да обслужват задълженията си към републиканския бюджет. Относително ниският ОЛП дава възможност на предприятията да попълват, чрез краткосрочни кредити оборотните си средства за сезонни разходи свързани със сезонните колебания на конюнктурата. Средната Работна заплата се регулира с планово нормативни документи и затова тя е стабилна [3 025 лв./г. – 3 292 лв./г.]. – неподлежаща на конюнктурни колебания за определен период от време и отчитаща покачване благосъстоянието на "социалистическия тип човек". В тази светлина кадровата политика на предприятията е насочена към по-добрата квалификация на кадрите. Тя може да се анализира с помощта на частния случай на търсенето и предлагането известни в литературата като криви на безразличието. Тези криви изобразяват групите на стоките в настоящето и бъдещето, по отношение на които потребителят е безразличен.

Анализа е осъществена на примера на Химико-фармацевтичната и Хранително-вкусова промишленост. Основание за избора на този индустриален сектор са броя на заетите хора в тях, равномерно разпределение на заводите върху територията на държавата и изобилието от данни и емпирични изследвания за тяхната работа през времето 1988г. – 1996 г.

"... почти всички интервюирани лица смятат, че за решаване на проблемите на предприятието

трябва да се разчита първо на собствените сили – 46% и на тактическа концепция на стопанското ръководство – 36%, а само 4% се надяват на помощ от вън;

Интересно би било да се цитира автентично мнение за ръководството на предприятието от същото изследване: "Смятам, че едно компетентно и силно ръководство е в състояние да изведе предприятието от всяко положение. При стабилно ръководство винаги има изход"[1]

От примера е видно, че при условия на стабилитет фирмата предявява изисквания към качеството на наеманата Работна ръка. От своя страна отделния човек е получил твърда работна заплата и регулярно допълнителни възнаграждения за условия на труд, премии и др. Всичко това определя един стабилен личен бюджет задоволяващ човека. В резултат на това концептуалната представа на индивида за времето на стабилитета е с голям диапазон, а другата част все още представлява обективно бъдеще. При такова времево съзнание се предвижда повишаване на квалификацията и преместване на работно място с по-високо заплащане.

Така разгледано времето съзнание, отчитащо конюнктурното и институционалното време, чрез замрялото движение на системата на търсене и предлагане се проявява в жизнената позиция на индивида определена, като толерантност и благородство.

Криза

Когато конюнктурата се преобразува и развитието ѝ е с низходяща тенденция наречена криза, обществено условия също се променят. В следствие на което държавата изпитва затруднения в изпълняването на функциите си. Поради това тя реагира с макроикономическите си агрегати за регулиране на публичния и частния сектор. Данни за тази реакция са поместени в таблица №2

Показатели

[1]"Предоставяне на собствеността на основния трудов колектив за стопанисване и управление" – София 1988 г. ЕСИ, Авторски колектив, ДСО "Фармахим"

БВП се е понижил с 14.3 пункта/113.4-99.1/ за 1990 г. и с 33.4 пункта/113.4-80.0/ за 1991 г.

Таблица 2

Години	Брутен Вътрешен Продукт	Основен Лихвен процент	Индекс на Динамиката на цените	Широк Паричен агрегат – млн. лв.	Индекс на Данъчната Система	Разлика на Без работица в държ.	ВАЛУТЕН КУРС в \$	ОБЕМ ПРОДАЖБИ на междубанковия пазар – в млн. \$
1988 г.	113.4	3.91	104.5	39133	7.3	-	0.96 лв.	-
1990 г.	99.1	5.9	205.6	49648	46.3	63079	0.96 лв.	-
1991 г.	80.0	5.8-57.8	516.2	111808	54.3	419123	11-18 лв.	-

няващи спада на БВП?” – 65% от интервюираните стопански ръководители са на следното мнение: “Разрушаването на старите икономически структури в рамките на СИВ, както и конкретната обвързаност на доставките със СССР; невъзможността да се излезе на международен пазар поради неконкурентно способност; високото данъчно облагане; високите цени на суровините; високите лихви на кредитите; неконвертируемостта на лева; липсата на закони липсата на гаранции за чуждите инвеститори”[2]

ОЛП се е покачил с 1.99 пункта/5.9-3.91/ за 1990 г., а за 1991 г. той варира по месеци в диапазона 5.8 до 57.7; Индексът на динамиката на цените е повишен с 101.1 пункта/205.6-104.5/ за 1990 г. и с 411.7 пункта/516.2-104.5/ за 1991 г.; Широкия паричен агрегат също е отбелязал покачване с 10 000 млн.лв. за 1990 г., а за 1991 г. той възлиза на 72 475 млн.лв.; инфлационния процес

начната система за периода също е с висок ръст за 1990 г. той е нараснал с 39 пункта /46.3-7.3/ и 47 пункта /54.3-7.3/ за 1991 г. Лева реализира “летящ курс” спрямо usd[\$] и за периода 1991 г. е 11-18 лева за 1 \$

Доколкото горе описания модел на обществената макроикономическа рамка е оформен от политическия и административен елит, то неговата управленска ефективност за икономиката показва, доколко модела е гравивен или деструктивен за предприятия и фирми при трансформация на конюнктурата. Именно в този макроикономически модел предприятието и фирмата трябва да осъществява определена стратегия, чрез която да поддържа своето функциониране. Усложнените условия за икономическия живот на предприятията са посочени в цифровия пример на таблица №3

Показатели

Таблица 3

Години	Данък оборот	Данък печалба	Данък в/у Нарастването на Р.З.	Вносът за Общински Народни Съвети	Фонд “ПБП”	Фонд “Мелниорации”	СРЕДНО ГОДИШНА Р.З. в лева	ДОО индекс	ДОД индекс
1988 г.	-	-	-	-	-	-	3025		
1990 г.	22%	50%	0.5%	10%	7%	2%	4329	12.27%	14.20%
1991 г.	22%	50%	1.2%	10%	7%	2%	11308	12.27%	14.20%

Икономическата и пряката законова интервенционна зависимост на предприятието от държавата, силно ограничават самостоятелността му при осъществяване на пазарни действия и връзки с останалите икономически субекти.

На първо място нарасналата фискалност на данъчната система възлиза ще на 117.97% за 1990 г. и на 118.67% за 1991 г. намалява средствата за инвестиционна дейност, което забавя техническото и технологическото обновление на производството. На второ място предприятието е затруднено да провежда собствена квалификационна и преквалификационна политика. При зададен въпрос: “Какви други корекции е необходимо да се направят?” Директорите на предприятията отговарят: “Данъците за квалификация и преквалификация трябва да се актуализират. Тези данъци лишават предприятията от тяхната автономност при

провеждането на самостоятелна квалификационна и преквалификационна политика и практика. Предприятията в повечето случаи не ползват държавната система за квалификация, доколкото тя не е достатъчно подвижна, актуална и съответстваща на техните конкретни нужди. Затова те провеждат самостоятелна квалификация, като извършват непредвидени и излишни разходи т.е. данъкът ПБП трябва да се намали от 7% на 3%, за да може предприятието да използва 4% за своя стратегия на преквалификация”

Въпрос: “как може да се оцени схемата на отчисленията от печалбата?”

Отговор: “Отчисленията от печалбата са твърде големи и трябва да се намалят, а също така и ДОО”[3]

На този етап кадровата политика на юридическата личност вътре в организационната струк-

тура се изразява в частично излъчване на трудещи се от излишният ѝ контингент. Тук предприятието се подпомага и от пряката държавно-административна намеса. Като например "... от началото на годината до края на м.Август са освободени по ПМС №57/05.12.1989 г. около 2 600 души, от които 240 специалисти с висше образование"[4]

[2]"Предоставяне на собствеността на основния трудов колектив за стопанисване и управление" – София 1988 г. Авторски колектив на ДСО "Фармахим"

[3] "Място и значение на трудовите стимули в предприемачеството"- София 1992г., Автор н.с.Ист.к.с.н.К.Манолов

[4]"Анализ на състоянието на заетостта в химическата и биотехнологическата промишленост" – Федерален съвет на ФСС-ХБП

Дадената по-голяма самостоятелност за вземане на решения по отношение на кадровата политика в предприятията обяснява и внезапния скок в графа "безработни" – 419 123 човека, което е с 354 044 безработни повече в сравнение с 1990 г.

От своя страна хората изпитващи тежестта на данъчната система, увеличените лихвени проценти по банковите кредити, нарастването на инфлацията, нередовното изплащане на премии и др. Възнаграждения, както и намаляването на платежоспособността им в следствие на бавното покачване на Средната Р.З. 7 179лв./11 508-4 329/ строят "жизнена стратегия" за запазване на личния си бюджет.

Описаните фактори характеризират една нова ситуация неотговаряща на стереотипното всекидневие от предходния период. Ситуация която влече след себе си промени в съществуване трудови отношения, взаимоотношения в трудовия процес, понижава нивото на образованието и квалификацията. Тя разграничава личния състав в предприятието на два типа хора.

Първият тип, от интервюираните лица, намаляват своето потребление и остават да разчитат на "тактическата концепция на ръководството на предприятието – 36%"[5], колкото и тежко да е състоянието му. Разбира се това резултира както в самата сфера на междуличностните отношения в труда, така и върху отделната личност. Тази промяна може да се определи като напрегната ситуация. Страхът от безработицата, възможността да бъде уволнен, да не получава заплата са вътрешен психоритъм определящ силно свити времеви граници. Концептуално то време се изразява в схващането за време – днес, сега, веднага – бързи решения, бързи действия. Тези времеви разбирания се превръщат от психични и социално-психологични реакции в двигателна сила на различни со-

циално-психологически действия като: Междуличностна конкуренция, конфликти, митинги и стачки.

Описаните действия характеризират агресивната или апатична жизнена позиция на индивида, която обуславя възникването на различните конфликтни ситуации между индивидите и йерархичните нива и бездействието или автономизация на йерархичните нива.

"Конфликтността може да се подреди по следния начин: като най-конфликтно за интервюираните е полето на взаимоотношения на функционалните ръководители – 53.3%. На второ място по степен на конфликтност са работниците – 23% от общия брой на всички посочени конфликти. На трето място е ръководството на фирмата 13%. Не посочили 10.7%"[6].

Срочността на личната стратегия на този тип хора е измерена във времеви план с въпроса:

"Как определяте личната си жизнена стратегия?"	Резултат
-като програма за целия ми останал живот	35.7%
-като програма само в някои жизненни сфери	31.2%
-като програма за оцеляване днес и сега	24.2%
-нямам лична жизнена стратегия	7.7%
-не посочих	1.2%
!Посочете само един отговор!	100%

От резултата е видно, че 35.7% от българите са мотивирани да мислят стратегически за бъдещето си. За друга група от хора класирала се на второ място с 31.2% стратегията е оцеляване днес и сега. Значителен е и броят на лицата без жизнена стратегия – 24.2%

Ако обединим процентите от 2-ро и 3-то ниво на рейтинга ще получим, че половината от изследваните лица – 55.4% ще живеят "ден за ден" или "както дойде". В случая стратегията се базира на временни маневри.

Следващият въпрос осветлява съдържателните характеристики на оцеляването като процес – "програма оцеляване днес и сега", така както го схващат анкетиранията лица:

"Какво означава за Вас личното ви оцеляване?"	Резултат
Само да съм жив и здрав/ физическо оцеляване/	49.4%
Преди всичко физическо, а После и духовно съхранение	23.7%
Само да запазя Вяра, надежда, Уповаване, Нравствени принципи/духовно съхранение/	13.5%
Не мога да преценя	7.0%
Преди всичко духовно и после физическо съхранение	5.9%
Не посочих	0.8%
!Посочете само един отговор!	Общо: 100%

[5] "Предоставяне на собствеността на основния трудов колектив за стопанисване и управление" - София 1988 г., Авторски колектив на ДСО "ФАРМАХИМ"

[6] пак там

В резултатите са отразени отговорите за цялата съвкупност от изследваните лица. От тях се вижда силно изразената Апатия и дезорганизираност на личността, достигаща до живот "Вегетира-

не", без дългосрочни цели и духовни ориентири.[7]

Втория тип хора, от интервюираните лица, "разчитат на собствените си сили – 46%" [8] Те показват впечатляваща бързина, с която се приобщават към идеята за частния бизнес и собственост, документирана с отговора на въпроса: "Има ли бъдеще частния бизнес у нас?"

Отговор:

Показатели

Таблица 4

Да	Съмнявам се	Не	Общо
66.5%	28.8%	4.7%	100%

За тази общност основен показател е увереността, че бъдещето на страната принадлежи на частния бизнес – 66.5%, 28.8% от интервюираните все още се колебаят, но могат да подкрепят самата кауза на частния бизнес, защото са повече от тези които са убедени, че частния бизнес няма ис-

торическа перспектива" [9]

"Между жизнените цели, които си поставят стопанските и функционалните ръководители на предприятието не се наблюдават съществени различия, посочени в следната таблица:" [10]

Показатели

Таблица 5

По ред	Ръководители на предприятието	Директори	Функционални
1.	Образование и професионален опит	85.7%	90%
2.	Авторитет между хората	80.9%	82.8%
3.	Професионалната реализация	79.6%	80%

Най-висока позиция, видно от таблицата, в двете групи заема "образованието и професионалния опит". На второ място в рейтинът е "Авторитетът"/ престижът/ между хората. На трето място може да се види "Професионалната реализация", като форма на реализиране на собствени идеи.

Времевете очаквания на двете групи е в близко бъдеще да се изменят тези жизненни цели в положителна посока – "авторитет" – и двете групи очакват, че той ще нарасне с 62%, спрямо кризисния период.

Ръководителите се надяват, че ще имат възможност за творчество. Очакванията за реализация на жизнените цели в хода на социалната промяна са изключително оптимистични и са свързани основно със сферата на труда и обществено-професионалната реализация на личността.

Депресия

Когато конюнктурата достигне фазата си депресия в пазарното движение на търсенето и предлагането се забелязва неколккратно нарастване на цените на стоките, висока динамика на цените и развихряне на инфлационните процеси, данъчната система изпълнява фискална и преразпределителна функция.

[7] "Частен бизнес и лична жизнена стратегия" – н.с.Искра Петкова, София 1991 г., БАН

[8] "Предоставяне на собствеността на основния трудов колектив за стопанисване и управление" – София 1988 г. Авторски колектив – ДСО "Фармахим"

[10] Пак там

[9] "Промяна в социално-психологическите нагласи у нас към частната собственост и частния бизнес" – проф.Минчо Драганов, София 1991 г., БАН

Показатели

Таблица 6

Години	Брутен Вътрешен Продукт	Основен Лихвен процент	Индекс на Динамиката на цените	Широк Паричен агрегат млн.лв.	Индекс на Данъчната Система	Равнище на Безработица в държ.	ВАЛУТЕН КУРС в \$	ОБЕМ ПРОДАЖБИ на междубанковния пазар – в млн. \$
1988 г.	113.4	391	104.5	39133	73	-	0.96 лв.	-
1992 г.	94.3	5-73.9	846.9	158567	52.5	576893	23-24 лв.	79.7-262.1
1993 г.	97.6	52	899.7	234072	75.3	626141	25-31 лв.	213.9-328.4

БВП за страната според таблицата се е понижил с 19.1 пункта/94.3-113.4/ за 1992 г. и с 15.8/97.6-113.4; ОЛП се е покачил с 1.09 пункта/5-3.91/ за началото на 1992 г. и с 70 пункта/73.9-3.91/ в края на същата година с което е затворен пътя на предприятията към краткосрочните кредити. Индексът на динамиката на цените се е покачил с 742.4 пункта/846.4-104.5/ за 1992 г. и 795.2/899.7-104.5/ за 1993 г. и може да се определи, като депресионен. Вследствие покачването на цените паричната маса обслужваща обръщението се е покачила с 119 434 млн.лв. през 1992 г. и е достигнала 75.3% през 1992 г. и с 194 938 млн.лв., инфлационният процес би могъл да се определи, като депресионен

Данъчната система осигуряваща преразпределение на доходи в полза на Републиканския бюджет, се повишила на 52.5% през 1992 г. и е достигнала 75.3% през 1993 г. Валутния курс на лева спрямо USD[\$] също е нараснал от 23-24 лв. на 25-31 лв. през 1993 г. Рязко нарастват фалитите и свързаното с това интензивно нарастване на безработицата.

При тази ситуация закона за търсенето и предлагането на Р.С. се проявява в своя чист равновесен вид. В частните фирми се търсят професионалисти, които да съвместяват няколко професии на работното си място.

Безработицата е масова засегнати са всички слоеве на обществото в следствие на което социално-психологическото напрежение е стигнало до връхната си точка. Всички дремежи до този момент сили са активирани.

От една страна депресията се отразява върху личността и неговото времево съзнание под формата на психични състояния от типа: Липса на висши ценности и автономни критерии, егоцентризъм, безволие, затворена личност, липса на социализация, конкретен черно бял свят.

Описаните възприятия на действителността до известна степен се смятат като основа за изграждане на структурата на времевото съзнание.

Психичното състояние "Конкретен черно бял свят" е основа за създаване на времево съзнание обременено от отминали събития. Бъдещето се изпълва с минало, което постепенно смачква съществуването и го обезсмисля.

Така психичното състояние до известна степен се смята за линейно времево съзнание с бариера "затворено бъдеще"

Индивидите считат, че трудно може да се твори собствено бъдеще, по вероятно е да останат пасивен инструмент в ръцете на неуправляеми сили.

Състояния , като липса на висши ценности и автономни критерии, егоцентризъм, безволие са

предпоставки за концепция "циклично времево съзнание" с бариери към работните места.

Състояния затворена личност и липса на социализация обуславят появата на "случайно времево съзнание" и е основа на временни маневри на стратегията оцеляване днес и сега, или на икономическа стратегия "ударна икономика" – да се улови случайно проявилата се ситуация с бързи решения и бързи действия, пък "както дойде" – 55.4% от интервюираните лица.

Линейно времево съзнание с нагласа "отворено бъдеще" е сред времевите измерения с рейтинг "35.7% от интервюираните, които са мотивирани да мислят стратегически за бъдещето си"[11] Обикновено това са ръководителите на предприятия смятащи се за активни творци на своето бъдеще. Те са авангардът на всички онези, които "разчитат на собствените си сили в тежки икономически ситуации. Така например в едно емпирично социологическо изследване от 1992 г. можем да прочетем: "За всички анкетираните управители на държавни предприятия основни източници на лични доходи са работната заплата и премията, докато само 37.0% от анкетираните управители на частни фирми разчитат на тях.

Жизненият риск сред частните предприемачи е несравнимо по-голям отколкото при управителите на държавните предприятия.

[11] "Частен бизнес и лична жизнена стратегия" – н.с. Искра Петкова, София 1991 г., БАН

Тук ставаме свидетели как стимула "престиж" чрез междуличностните отношения се обвързва със стимула "личен доход". В случая се извършва монетаризация на престижа. Той е неикономическа, чисто духовна ценност в труда. Чрез междуличностните конфликти обаче, които са прояви на престижни интереси, личният престиж търси път към източниците на доходи и тяхното разпределение, за да се монетаризира, т.е. да получи своя еквивалент"

От друга страна депресията се отразява върху труда/индивидуалното време/ по следния начин: Силно са засегнати твърдите доходи; Засегнатия семеен бюджет се коригира с нарастването на броя на членовете на семейството, които работят

Хората започват да определят своята професия и преквалификация според развихрилите се инфлационни процеси, като се изгражда концептуална представа за времето на депресионната фаза, както и времевите им шансове да се преквалифицират съобразно предположението за бъдещото им вписване в обществените процеси

Изтъкнатите реакции на членовете на обществото характеризира жизнена позиция "преквалификация"

Литература

1. Статистически годишници на република България
2. Еси на тема "предоставяне на собствеността на основния трудов колектив за стопанисване и управление" съгласно Указ 56 – 1988 г. по възлагане на ДСО "Фармахим" за всички химико-технологични комбинати в страната – 27 на брой
3. "Анализ на състоянието на заетостта в химическата и биотехнологическата промишленост" – Федерален съвет на ФСС-ХБП, 1990
4. ЕСИ на тема "Анализ на поведението на социалните партньори в промишленото предприятие от химическата и биотехнологическата промишленост в ситуация на безработица" – Авторски колектив, София 1990г.; По възложителен договор с ФСС-ХБП на основание решение на изпълнителния комитет на федералния съвет на ФСС-ХБП
5. ЕСИ на тема: "Частен бизнес и лична жизнена стратегия" – н.с. Искра Петкова, София 1991 г. БАН
6. ЕСИ на тема "Промана в социално-психологическите нагласи у нас към частната собственост и частния бизнес" – проф. Минчо Драганов, София 1991 г. БАН по договор с МОН от 1991г. с обхват 2 880 човека
7. ЕСИ на тема "Място и значение, на трудовите стимули в предприемачеството" – Автор н.с. I ст. К.с.н. Карамфил Манолов, София 1992г., БАН
8. ЕСИ на тема "Институционални и организационни проблеми на икономическия преход" авторски екип, София 1996 г., БАН

STRUCTURE OF ECONOMIC TIME

**Krasimir Krivodolski, Stanislava Kovacheva
University of Forestry**

SUMMARY

The article states the hypothesis for the structure of economic time and its measuring by the mechanism of demand and supply. The author makes an attempt for analysis of elements of time business cycle, their connections and interactions for Chemical and food industries for period 1988 – 1993, equal to short wave. Relying on statistically described economic indexes and sociological researches, presents the dynamics of structural components under the conditions of stability, crisis and depression.